

ХРИСТИЯНСЬКИЙ КОМПОНЕНТ У СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ольга Сорока

Abstract: The article is devoted to the problem of presenting the Christian component as a part of the linguistic picture of the world of Ukrainians in modern textbooks on the Ukrainian language as a foreign language. A review of modern textbooks on the Ukrainian language as a foreign language (hereinafter ULF), written in Lviv centers for the study and research of ULF over the past ten years. The presence of lexical units, exercises, texts, illustrations, relevant topics is analyzed. The reasons for the presence of the Christian component in this type of textbooks are found out.

Keywords: Ukrainian language as a foreign, ULF, ULF textbooks, Christian component.

Підручник з іноземної мови – це впорядкована схема, завдання якої – легко та в доступній формі подати інструкцію до засвоєння чужої мови. Ця інструкція має чітку структуру поділу лексичного та граматичного матеріалу й передбачає послідовне введення комплексу текстів та вправ для формування вмінь та навичок студентів, які вивчають іноземну мову, в межах кожного виду мовленнєвої діяльності.

Для того, щоб бути ефективною, ця схема має бути добре структурованою та наповненою матеріалом, який якнайкраще ілюструватиме спільну загальну лексику, а також слова, що описують особливу культурологічну інформацію, властиву для мовної картини світу. Адже культурна складова у підручниках з іноземної мови дає змогу іноземцеві вибудувати та сформувати цілісний образ світу іншого народу, а, відповідно, краще зрозуміти носіїв цієї мови, те, чим вони живуть, що і як вони роблять, що їх оточує, що вони люблять і творять. Засвоєння будь-якого лексичного матеріалу буде неефективним, якщо його подати ізольовано. Натомість, якщо лексеми розглядатимуться в текстах у властивих мові граматичних конструкціях – як взаємодія частини і цілого, це буде запорукою результативності процесу навчання та засвоєння іноземної мови.

Якщо наповнення підручників з іноземної мови темами загального характеру можна передбачити, є розробки та рекомендації з багатьох мов, то культурна складова такого підручника має бути добре продумана та дозовано уведена. Її наявність є обов'язковою, бо культура – це сфера, у якій мова живе, тому без неї буде важко оволодіти мовою та правильно її застосовувати на будь-якому з рівнів.

Сучасна українська мова протягом століть формувала свій словник, у якому описане і дефінійоване все те, що нас оточує, наша природа, наш побут, наша ментальність,

наша духовність. Фундаментом системи морально-етичних цінностей українців є християнська традиція і мораль, які вже понад тисячоліття формують культурну картину світу українців. Система християнських звичаїв та вірувань передавалась з покоління в покоління в писемній та усній традиції. Однак останнім часом, з огляду на глобальні проблеми з міжрелігійною, міжконфесійною нетерпимістю, нетолерантністю, ненавистю, можна почути думки-сумніви про доцільність використання християнського компонента у підручниках з української мови як іноземної через те, що така інформація може образити представників інших віросповідань та релігійних спільнот або ж бути їм нецікавою чи неприємною. Отже, виникає питання, чи потрібно подавати такий матеріал у підручники з УМІ, чи будуть цікавими підручники з таким вмістом для представників, до прикладу, нехристиянських країн, адже більшість створених на сьогодні підручників є універсальними та призначеними для праці в різномовній аудиторії з представниками різних націй та віросповідань.

Такі роздуми сформулювали мету нашої статті, а саме – дослідити чи представлено християнський компонент у сучасних підручниках з української мови як іноземної, яким чином він присутній, які причини його наявності та чи має він місце в підручниках такого типу. З'ясувати, чи у підручниках подано лише християнський компонент, чи також можна зустріти матеріал, пов'язаний із іншими релігіями та віруваннями.

У нашій розвідці використовуємо термін „християнський компонент“ у такому значенні: це ілюстрації (світлини, малюнки, картини із зображенням християнських святих – церков, ікон, церковних предметів, тощо), а також слова, фрази, фразеологізми, в поєднанні з граматичним матеріалом, у вправах та текстах підручників з УМІ.

Для аналізу ми обрали дванадцять підручників, виданих протягом другого десятиліття XXI століття у найактивніших львівських центрах вивчення та дослідження української мови як іноземної. Серед них – Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету „Львівська політехніка“, в якому вийшли одноосібні та колективні підручники: „Крок 1“ (Палінська 2011; Палінська 2014¹²), „Крок 2“ (Палінська 2014а), „Автостопом по Україні“ (Палінська 2014б; Палінська 2014в), від авторського колективу на чолі з директоркою МІОКУ І. М. Ключковською „Мандрівка Україною“ (Мандрівка 2012), „Ключ до України: міста і люди“ (Ключ 2020); кафедра іноземних мов Національного університету „Львівська політехніка“ з виданнями „Наука і техніка в сучасному світі“ (Наука 2012), „Місто Лева“ (Місто 2013), „Мистецтво створення

споруд“ (Мистецтво 2014). Ще одним важливим осередком, у якому було створено низку підручників, є Львівський національний університет імені Івана Франка з виданнями: „Українська мова для іноземців. Модульний курс“ (Антонів 2012) і „Українська мова для іноземців. Крок за кроком“ (Мазурик 2015), а також Український католицький університет з підручниками: „Яблуко“ (Бурак 2015; Бурак 2017¹³) та „Яблуко“ (Синчак 2015). Одним із мотивів підбору аналізованих підручників є їхня популярність як серед іноземних студентів Львова, так і серед закордонних університетів і шкіл.

Усі аналізовані підручники написані на високопрофесійному рівні, неодноразово апробовані, відповідають вимогам і нормам щодо такого типу видань, узгоджені з навчальними програмами з української мови щодо підготовки іноземних громадян, відповідають Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти (Європейські 2003) та Стандартизованим вимогам (Стандартизовані 2020) щодо рівнів володіння українською мовою як іноземною A1 – C2, які створювалися разом із підручниками, часто їхніми авторами. Усі підручники одномовні і можуть застосовуватися в багатонаціональних групах без мови-посередника та покривають усі рівні володіння мовою: початковий (A1), базовий (A2), рубіжний (B1), середній (B2) і високий (C1), окрім вільного володіння (C2).

Ретельний огляд обраних для аналізу підручників з УМІ для усіх рівнів володіння мовою показав, що християнський компонент більшою чи меншою мірою присутній в усіх з них. Передовсім, це фонові речі – світлини храмів, ікон, церковних предметів, пам'яток української християнської культури, які виконують країнознавчу, культурознавчу і естетичну функцію. Саме такий вид християнського компонента як частини культурної інформації автори ввели у підручники, наприклад, (Бурак 2017: 43; Мазурик 2015: 34, 81, 139, 196; Палінська 2014а: 134, 135, 137, 140, 145; Місто 2013: 10; Синчак 2015: 73, 109; Палінська 2014б: 23, 33, 43, 66, 78; Ключ 2020: 11, 16, 18, 25, 26, 30, 32, 39, 46, 53, 54, 56, 57, 80, 130, 161) та багато ін. Часто, але не обов'язково, такий матеріал є ілюстрацією до текстів, у яких вводиться лексичний християнський компонент, та разом вони створюють своєрідну візуально-вербальну єдність.

Якщо візуальний ілюстративний матеріал присутній більш-менш рівномірно у всіх підручниках і це їх об'єднує, то лексичний матеріал вводиться дозовано відповідно до рівнів володіння мовою, яким вони відповідають, хоча не завжди можна поставити чітку межу між ними, адже автори часом ділять їх дуже по-різному. Детальний аналіз підручників початкового та базового, часом аж до початків рубіжного рівня показав, що лексика, пов'язана з християнством, з'являється у них вже з перших уроків у лексико-граматичній темі, пов'язаній із вивченням вираження місця та граматику місцевого відмінка. Таким

13 Цитати за виданням 2017 року.

чином, у „Кроці 1“ лексеми *священик*¹⁴/*церква*¹⁵ подано у вправі про професії та місце праці (Палінська 2014: 19), а в „Яблуці“, у розробці місцевого відмінка, авторка вводить слова *церква/Літургія* (Бурак 2017: 38, 39), у *церкві/на Літургії* (Бурак 2017: 41). Помічаємо також лексему *католицький*, що, очевидно, насамперед пов'язано із назвою університету, у якому виданий підручник *студент Українського католицького університету* (Бурак 2017: 35). В усіх підручниках початкового та базового рівня зустрічаємо низку слів і словосполучень християнської тематики: *церкви, монастирі, храми* (Бурак 2017: 42, 46), *Софійський собор* (Мазурик: 139, 233), *священик* (Мазурик 2015: 260), *церква* (Палінська 2014: 54; Бурак 2017: 43), *церква св. Михайла*, (Палінська 2014: 55), *Києво-Печерська Лавра, Михайлівський Золотоверхий собор, Андріївська церква* (Палінська 2014: 64), *церква святого Юра, Домініканський собор* (Палінська 2014: 65). Це переважно лексика, що стосується назв християнських культових споруд.

Авторка „Яблука“ М. Бурак, розповідаючи про відому у світі статую Христа-Спасителя, в одному із текстів ввела ім'я християнського Бога – Ісуса Христа: *Христос-Спаситель – це статуя Ісуса Христа в Ріо-де-Жанейро, Христос-Спаситель – це велика статуя Ісуса в Бразилії* (Бурак 2017: 46).

Також у „Яблуку“ влучно і вдало для подачі християнського компонента використана тематика, що стосується життя українців. Тексти, що представляють цю тему, наповнені низкою лексичних вкраплень, що сигналізують про важливість християнської релігії в їхньому житті, наприклад, у тексті „Звичайний українець“ знаходимо таку інформацію: *У неділю українець ходить до церкви та відпочиває* (Бурак 2017: 57). На словосполучення подібного характеру натрапляємо у різних типах вправ в описі українського весілля: *взяти шлюб у церкві* (Бурак 2017: 69), *в якій церкві будете брати шлюб* (Бурак 2017: 167). Такий лексичний матеріал є свідченням того, що шлюб у традиції українців має бути освячений Богом у церкві і цей обряд є важливою частиною їхнього життя, їхньої культури, а отже лексика, пов'язана із цим дійством, важлива, тому і знайшла своє місце у цьому посібнику.

Християнський компонент у підручниках початкового та базового рівня добре вписався у тематику „Свята в Україні“, автори О. Палінська й О. Туркевич, наприклад, використали тему для введення відповідної лексики в розповіді про найбільші християнські свята – Різдво та Великдень: *Різдво, Святий вечір, різдвяний піст, різдвяна свічка, різдвяні пісні, колядки, Великдень, Воскресіння, паска, приходить у церкву* (Палінська 2014: 76–77), подали привітання, якими українці традиційно вітаються у різдвяний час: *Христос*

14 Слово *священик* подане за правописом 1993 року.

15 Приклади з аналізованих підручників у тексті статті подано курсивом, інколи для зручності форми слів у непрямих відмінках можуть бути адаптованими до називного відмінка однини.

рождається! – Славимо Його! (Палінська 2014: 76) і великодній період: *Христос Воскрес!* (Палінська 2014: 77), та розповіли про традиції у святкуванні цих важливих для християнського світу свят в короткій і доступній формі, що відповідає початковому рівню володіння мовою. Чудовим доповненням і підтвердженням радості від Христового народження, яка панує серед українців, є вміщена у підручнику колядка „Добрый вечер тобі, пане господарю...“, зміст якої також розширює спектр свят різдвяного періоду, розповідаючи ще про празники *Святого Василя, Святе Водохреща* (Палінська 2014: 76).

М. Бурак (Бурак 2017: 93) розширила тему Різдва розповідями про те, як його святкують, скажімо, у Німеччині, Канаді, Австралії та у Валлії (Бурак 2017: 93, 96–97). У словнику до цієї теми є чимало лексики, серед такої, яка не зустрічається в інших підручниках: *шопка, Свят-вечір*¹⁶, *Щедрий вечір*, християнські привітання *Христос народився! – Славимо його! Христос воскрес – Воістину воскрес!* (Бурак 2017: 100–101), а в різних уроках можна зустріти слова *святити* (Бурак 2017: 125), *ангел* (Бурак 2017: 130), *Бог* (Бурак 2017: 194). Авторка ненав'язливо показує спорідненість традицій різних народів, що має об'єднавчу силу, показує спільні корені та відкриває можливості до цікавих міжкультурних діалогів.

Елементи святкової християнської тематики використала також авторка „Української мови для іноземців. Крок за кроком“ Д. Мазурик та ввела їх за допомогою популярного українського християнського свята Святого Миколая, вдало поєднавши його з лексичною темою „Ми любимо подарунки“ і граматикою давального відмінка. Вона розповіла про „побратимів“ українського *Святого Миколая* у інших країнах: *американського Санта Клауса, французького Пера Ноеля, італійського Баббо Натале, чеського Микулаша, російського Діда Мороза* (Мазурик 2017: 162). Використання цього свята у підручнику з УМІ є дуже вдалим – не лише з огляду на гармонію з лексичною темою, а й тому, що вже багато століть постать святого Миколая для українців є прикладом та носієм вічних християнських цінностей – любові, добра, людяності, що може стати додатковою темою для обговорення чи матеріалом для різного типу вправ.

Християнський лексичний компонент у підручниках початкового та базового рівнів присутній помірно і цілком відповідає словниковому запасу та культурологічним знанням у цій галузі, які має отримати студент, що опановує українську мову на цих рівнях. Щоправда, іноді виникають питання щодо правопису деяких слів. Це не стосується лексем, написання яких змінено відповідно до чинного Правопису, наприклад, *священик – священник*. Застереження викликає насамперед написання деяких слів та термінів християнського

характеру з великої літери, наприклад, лексеми *святий* у назвах церков, наприклад: *собор Святого Марка* (Бурак 2017: 48), *День Святого Івана* (Бурак 2017: 125), *собор Св. Михайла, на площі Святого Марка*, але *Костел святого Казимира* (Бурак 2017: 136), *лист до Святого Миколая* (Бурак 2017: 195), *Святого Миколая* (Мазурик 2017: 162). Адже в Українському правописі зазначено, що слово *святий* зазвичай пишемо з малої букви (Правопис 1993: 51, Правопис 2019: 59), таке саме правило подає у примітках 2. і 3. Термінологічно-правописний порадник для богословів та редакторів богословських текстів (Термінологічний 2005: 79). Можливо у цих випадках слово *Святий* потрактоване як „означуване, яке [...] не виражає родового поняття, як, наприклад, *затока Святого Лаврентія*“ (Правопис 1993: 51).

Нашу увагу привернула також неузгодженість у правописі займенників у вітанні-відповіді *Славімо його/Його!* (Бурак 2017: 100; Палінська 2014: 76) то з великої, то з малої літери. Таке написання свідчить про неузгодженість правопису певних понять релігійної лексики та термінології. Це має своє пояснення, адже довгий час релігійна лексика та термінологія була осторонь інтересу українського правопису. У 2005 році це питання починає коментуватися у Термінологічно-правописному пораднику, автори якого зазначають, що „В науковій літературі та в перекладах Святого Письма і творів святих Отців особові, вказівні та зворотні займенники всіх відмінків, які вживаються по відношенню до Бога та Богородиці, пишемо з малої літери“ (Термінологічний 2005: 78). Однак за рекомендаціями Правопису 2019 року „У церковних і релігійних текстах з великої букви пишемо займенники, що вживаються замість слів *Бог, Божий*“ (Правопис 2019: 59). У зв'язку з цим узгодження написання цього типу лексики залишається актуальною темою.

Також матеріал з підручників показує різнобій у написанні великої літери. Наприклад, у привітаннях *Христос воскрес!/Христос Воскрес! – Воістину воскрес!* (Палінська 2014: 77; Бурак 2017: 100) слово *воскрес* слід писати з малої літери. Натомість назви постів слід писати з великої літери – Різдвяний піст (Термінологічний 2005: 79; Правопис 2019: 59–60), але інколи зустрічаємо *різдвяний піст* (Палінська 2014: 76). Є одне слово, з правописом якого не погоджуємося, – *Софіївський* у словосполученні *Софіївський собор* (Палінська 2014: 64). Уважаємо, що це доволі поширена помилка утворення присвійного прикметника від власної назви *Софія* із додаванням суфікса *-ів (їв)-*. Загалом він з'являється при чергуванні суфікса *-ов-, -ев(єв)-* у присвійних прикметниках чоловічого роду: *Василева – Васи́лів, Олексієва – Олексі́їв* (Правопис 1993: 29), а для творення присвійних прикметників від іменників першої відміни іменників у нас є суфікс *-ин-: Галя – Галин або -їн-: Софія – Софі́їн* (Правопис 1993: 28).

Натомість суфікс *-ський*, який вживається для позначення відношення, належності, може вживатися також з попередніми присвійними суфіксами *-їв-, -їн-:*

Андріївський узвіз, Маріїнський парк, але часто і без них, наприклад: *Софійська площа*. Саме так утворюється прикметник від назви *Київської Софії* – *софійський, Софійський собор* (Правопис 1993: 56). Форма *Софіївський*, на нашу думку, могла би бути утворена від власної назви *Софіївка*.

Отже, найбільшою мірою у підручниках початкового та базового рівня християнський компонент представлений ілюстративним матеріалом, в уроках подано лексеми відповідної тематики, які вдало поєднуються з граматичним матеріалом. Найбільше християнської лексики зосереджено у темах, що розповідають про українські свята та традиції. Проаналізований матеріал також показує неузгодженість у правописі окремих лексем християнського змісту.

Серед обраних для аналізу підручників з УМІ для рубіжного та високого рівнів (B1 – B2) ми також зафіксували низку компонентів, пов'язаних з християнством. Така лексика та термінологія знайшла своє місце у цікавих та актуальних текстах, запропонованих у підручнику „Крок 2“ (Палінська 2014а), який є продовженням навчального комплексу „Крок“, розробленого у МІОКу. О. Палінська поступово розвинула та збільшила обсяг матеріалу відповідної тематики, заявлений ще у попередньому підручнику нижчого рівня. Таким чином, вже у першому уроці авторка подала завдання, у якому потрібно розповісти про професії та заняття людей на світлинах, серед запропонованих є зображення священника, який здійснює Богослужіння (Палінська 2014а: 8).

Основна частина матеріалу християнського характеру у цьому підручнику сконцентрована у модулі „Скарби нації“, присвяченому культурі. Серед матеріалу про культурну столицю України – Львів, подано розділ „Релігія“, у якому є інформація про представництва Церков та віросповідань, які функціонують у місті: *Сьогодні місто є центром єпархій Української греко-католицької церкви, Української автокефальної православної церкви¹⁷, Української православної церкви (Київського патріархату), Української православної церкви (Московського патріархату), Римо-католицької церкви та Вірменської церкви. Крім того, в місті діють протестантські, іудаїстські та мусульманські громади* (Палінська 2014а: 144).

По-іншому християнський компонент подали у своєму підручнику Л. Антонів та Л. Паучок. Серед матеріалу, який не зустрічається в інших підручниках, – фразеологія з християнським компонентом. Автори запропонували її у рубриці „Українці кажуть“, у якій подали сталі вирази та фразеологізми, серед яких ми помітили такий: *Хто рано встає, тому Бог дає* (Антонів 2012: 45–46). У пізнавальних текстах різноманітної тематики найчастіше можна помітити лексеми, що стосуються українських християнських свят: *під час різдвяних*

17 Підручник написано до створення Православної Церкви України.

та великодніх свят (Антонів 2012: 94), до релігійних, календарних свят, Святий вечір, Свят-вечір, Свята вечеря, під час Великого посту, який триває сім тижнів та передує Великодню, Великдень (Антонів 2012: 146). Серед слів, пов'язаних із релігійним та духовним життям: монастирі, монахи, у тиші монастирських келій (Антонів 2012: 132), церкви (Антонів 2012: 254), біля костелу і монастиря, назви орденів: бернардинці, монахи-бернардини, брати-бернардинці, бернардинський монастир (Антонів 2012: 253) та інші: духовне життя (Антонів 2012: 157), Львівський духовний театр „Воскресіння“ (Антонів 2012: 163), Личаківський цвинтар (Антонів 2012: 254).

Слід зауважити, що у цьому підручнику християнський компонент меншою мірою представлений в ілюстраціях, однак серед авторських рисунків, виконаних О. Перковським, є *колишній костел і монастир бернардинців* (сьогодні церква св. Андрія) у Львові (Антонів 2012: 253). Розширюючи розповіді про культурні пам'ятки, автори подали цікавинки про „Музеї Львова“ та розповіли, зокрема, історію Національного музею у Львові (колишнього Церковного музею), яка пов'язана із постаттю греко-католицького митрополита *Андрея Шептицького* та його церковно-просвітницькою діяльністю.

Вдало використавши опис Музею історії релігії, автори подали лексику, що стосується не лише християнства, а й інших релігій: *експозиція якого дає уявлення про релігійні вірування у найдавніші часи, про становлення християнства. Представлено також речі, які характеризують основні нехристиянські релігії: юдаїзм, іслам, буддизм* (Антонів 2012: 169). Розповідаючи про сторінки нелегкого релігійного життя Кам'янець-подільського краю в межах різних імперій, автори вводять слова, що описують релігійні споруди мусульман: *„27 років тут [у Кам'янець-Подільську] панували навіть турки. Тому зовсім не дивно, що в місті біля костелу височіє мінарет (вежа, з якої закликають мусульман до молитви). До речі, на місці костелу свого часу була церква, потім поляки зробили з неї костел. Турки перетворили костел на мечеть, а потім поляки, повернувшись, знову „пересвятили“ мечеть на костел, поставивши Богородицю, яка топче півмісяць, на знак перемоги над мусульманами...“* (Антонів 2012: 255).

Варто зазначити, що деякі підручники з цієї групи мають спеціалізований характер – вони присвячені одному місту, або одній галузі, або окремим культурним пам'яткам, але християнський компонент у них теж знайшов своє місце. До прикладу, це посібник „Місто Лева“ (Місто 2013), який є своєрідною прогулянкою Львовом, що описує унікальне поєднання та нашарування в ньому різноманітних культур, що співіснують і до сьогодні, та „Мистецтво створення споруд“ (Мистецтво 2014), книга призначена допомагати вивчати українську як іноземну студентам – архітекторам та будівельникам.

У підручнику „Місто Лева“ лексику, що стосується християнства, можна зустріти в різних уроках: *костел/костьол, диякон, хрест, бернардинці, єзуїти, капуцини – ордени римо-католицької церкви, сутана, православ'я, католики, Успенська церква, каплиця Трьох Святителів* (Місто 2013: 6, 14, 32, 38, 81, 83, 84). Однак переважно вона зосереджена в уроці „Храми Львова: молитва в камені“ (Місто 2013: 27–31). Автори розповіли цікаві історії, пов'язані з християнськими святинами Львова, у яких ввели лексику, пов'язану з конфесійним розшаруванням християнства: *римо- і греко-католицькі, православні, протестантські храми* (споруди) та *Українська греко-католицька церква, Українська автокефальна православна церква, Римо-Католицька церква* (Місто 2013: 27–28). Окрім того, у текстах підкреслено і показано те, що Львів є прикладом багатонаціонального і багатокультурного міста, у якому співіснують різні релігійні громади, кожна з них має свою історію в цьому місті. Це знайшло своє відображення у словнику, текстах, та вправі, де запропоновано поєднати назви релігій: *християнство, мусульманство, юдаїзм, буддизм* із відповідними назвами споруд – *дзвіниця, медресе, каплиця собор, пагода, хедер, мечеть, храм, мінарет, церква, монастир, синагога* (Місто 2013: 27–31), подібну вправу можна знайти і в підручнику (Мистецтво 2014: 138). Таким чином автори вдаються до культурного міжрелігійного знайомства, взаємного пізнання та екуменічного діалогу.

В посібнику „Мистецтво створення споруд“, окрім вже звиклого для цієї групи підручників лексичного пласту, помічаємо цілу низку синонімів на позначення культових християнських споруд: наприклад, *Портик базиліки* в Херсонесі, *храм* св. Володимира (Мистецтво 2014: 31), *Домініканський собор* (Мистецтво 2014: 41, 142), *костел* святої Єлисавети (Мистецтво 2014: 140), *церква* св. Онуфрія (Мистецтво 2014: 142), *каплиця* Боїмів (Мистецтво 2014: 140) *Латинська Катедрa* (Мистецтво 2014: 142), *монастир* (Мистецтво 2014: 142), зустрічаються неперекладені назви культових споруд, відомі в усьому світі *церква Санта Марія ін Трастевере* (Мистецтво 2014: 58), *базиліка Санта Марія Маджоре* (Мистецтво 2014: 142) та ін. У текстах також є лексика на позначення конфесійного розшарування християнських храмів: *римо-католицькі, греко-католицькі, православні, протестантські храми*, а також офіційні назви церков: *Українська греко-католицька церква, Українська православна автокефальна церква, Римо-католицька церква* (Мистецтво 2014: 139).

Для ілюстрування різних технік виконання художніх робіт: гравюр, ксилографій, мідьоритів, мозаїк та ін., автори підручника, серед іншого, вдалися до зображень християнського характеру – сюжетів іконографії: „*Архидиякон Лаврентій*“, „*Богоматір Оранта*“ (Мистецтво 2014: 56), „*Свята родина*“ (Мистецтво 2014: 64), „*Мадонна з чотирма святими*“, „*Святий Христофор*“, „*Апостол*“ (Мистецтво 2014: 77),

„*Богоматір з немовлям*“, „*Різдвяна листівка*“ (Мистецтво 2014: 95), „*Мадонна з немовлям*“ (Мистецтво 2014: 101), у яких зустрічаємо багато лексем та власних імен, пов'язаних із християнством. У текстах також можна зустріти не лише назви зображень-ікон, але й скульптур християнського змісту: „*Голгофа*“ (Мистецтво 2014: 139). Світлини з християнськими храмами також використано при описі та поясненні різних елементів архітектури: аркова система, аркбутан, нервюра (Мистецтво 2014: 51).

Окрім згаданих вище лексем, християнський характер мають ще й ті, що позначають назви монаших орденів, біблійних та церковних осіб: *францисканець* «*брат Яків*» (Мистецтво 2014: 58), *римський папа Іван Павло II* (Мистецтво 2014: 139), *орден єзуїтів* (Мистецтво 2014: 142), церковні предмети: *бапсистерій* (Мистецтво 2014: 58), *фреска*, *вівтар* (Мистецтво 2014: 138, 139), *образ Матері Божої Ченстоховської*, *євангеліст Лука* (Мистецтво 2014: 142) та інше: *віровизнання*, *духовний*, *конфесія*, *культовий*, *релігійний*, *сакральний* (Мистецтво 2014: 138), *цвинтар* (Мистецтво 2014: 142).

Серед іншого, у підручнику, у різних його частинах, з метою ілюстрації чи опису архітектурних та художніх творів та їхніх елементів, присутні лексеми на позначення предметів та осіб з різних древніх чи сучасних релігій: старогрецької: *Хатхор* (Мистецтво 2014: 43), старогрецької: *Геракл*, *Посейдон*, *Аполлон і Артеміда* (Мистецтво 2014: 56, 115), буддизму: *Будда* (Мистецтво 2014: 94), юдаїзму: *рабин*, *синагога* „*Золота Роза*“ (Мистецтво 2014: 138).

Достатньо християнський компонент представлений у посібнику „Мандрівка Україною“, адже його основа – це лінгвокраїнознавчі тексти про найвідоміші українські культурні пам'ятки світового значення, що внесені до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а це часто пам'ятки християнської культури. Серед лексики, що вживається тут, є власні назви пам'яток-храмів: *Софія Київська*, *Києво-Печерська Лавра*, які є „героями“ текстів, представлених у підручнику. Християнську лексику та термінологію, включену в уроки, можна згрупувати таким чином: 1) назви християнських споруд: *церква*, *собор*, *храм*, *святиня*, *костел*, *катедра*, *лавра*, *монастир*, *дзвіниця*, *Звіринецькі печери* та ін.; 2) назви віросповідань, освітніх церковних закладів та приміщень: *семінарія*, *римо-католицький*, *пресвітерія*, *монастирський готель* та ін.; 3) назви частин інтер'єру: *іконостас*, *ікона*, *фреска* та ін.; 4) назви реліквій: *моці* та ін.; 5) церковних книг: *Євангеліє*, *Реймське Євангеліє*, *Апостол*, *богослужбні книги* та ін.; 6) назви мови: *церковнослов'янська мова* та ін.; 7) назви церковних служителів, монаших орденів та учасників релігійних дійств: *митрополит*, *священик*, *інок*, *бернардини*, *монах*, *чернець*, *прочанин*, *паломник* та ін.; 8) назви церковних відправ: *богослужіння*, *перепоховання*, *поминальна служба*, *панахида* та ін.; 9) назви, що

позначають Марію та імена святих: *Богородиця, святі апостоли Петро і Павло* та інші назви та означення: *херувимистичний (авт.), ангельський, духовний* та ін. (Мандрівка 2012: 9–150).

Цікаво, що у підручнику вже не просто вживаються окремі лексеми, а подано немало синонімів, наприклад, *інок, монах, чернець* (Мандрівка 2012: 30, 41), *храм, лавра, собор, костел, церква, катедрa, базиліка* (Мандрівка 2012: 14, 16, 20, 36, 37, 76, 110), при чому частота їх вживання теж висока.

Серед багато представленої християнської лексики з'являються також слова для позначення богів та персонажів зі слов'янської міфології та ін.: *Стрибог, берегиня* (Мандрівка 2012: 72), *пантеон, капище* (Мандрівка 2012: 69, 100). Слова, що стосуються назв культових споруд, предметів та осіб інших релігій, ілюструють їх присутність в українській культурі з різних причин та у різний час: *євреї, Єврейська синагога* (Мандрівка 2012: 60, 133), *мусульмани* (Мандрівка 2012: 114), *мечеть, мінарет, іслам* (Мандрівка 2012: 76–77), а також „*Мекка*“, але у переносному значенні „*українська Мекка*“, що стосується паломництва до могили Тараса Шевченка (Мандрівка 2012: 114–115).

Подібним за способом наповнення та викладом матеріалу є посібник „Ключ до України: міста і люди“ (Ключ 2020). Християнська лексика та термінологія зосереджена в текстах уроків, у котрих описано історії християнських святинь у різних містах України, наприклад: про Софію Київську (Ключ 2020: 32–34), собор Святого Юра (Ключ 2020: 53), монастирів (Ключ 2020: 133), у котрих є згадки про духовних діячів, зокрема, князя Ярослава Мудрого (Ключ 2020: 25–28), митрополитів Лева та Атанасія Шептицьких, митрополита Андрея Шептицького (Ключ 2020: 54), який за мудрі настанови та велику працю отримав багато народних імен: *Український Мойсей, Духовний будівничий* (Ключ 2020: 54). Показано присутність християнської тематики у художній літературі (Ключ 2020: 41–43). Серед включених в уроки слів християнського змісту, окрім вже перелічених, є такі, що не зустрічаються в інших підручниках: *митрополит, митрополія, патріарх, «Книга Буття»* (Ключ 2020: 87), *вівтар* (Ключ 2020: 30), *меса* (Ключ 2020: 77), *вертеп* (Ключ 2020: 144), *хрещениця* (Ключ 2020: 151), *проща, сповідь* (Ключ 2020: 163). В підручнику також є цікаві вправи, у котрих запропоновано або назвати частини храмової споруди: *храм, склепіння, башта, баня, перехід, фреска, стіна, колона* (Ключ 2020: 40), або використати слова для позначення культових споруд різних релігій для їх опису в різних містах та селах: *храм, собор, церква, костел, синагога, мечеть* (Ключ 2020: 56). Автори підручника дотримуються чинного правопису, зокрема, й у питаннях християнського компонента.

Отже, у підручниках цієї групи автори збільшили обсяг лексики християнського характеру, розробивши цікаві тексти та вправи відповідного змісту. З огляду на матеріал, поданий у підручнику, можна стверджувати, що актуальним залишається

питання про правопис з великої літери. Насамперед, це стосується лексеми *церква* / *Церква*. На думку авторів Термінологічного порадики, відповідно до значення цього слова його можна писати з малої або великої літери. Слово *церква* у значенні архітектурної споруди слід писати з малої літери, а „лексему *Церква* та її понятійні синоніми (*Тіло Христове, Невіста Христова*)“ потрібно писати з великої літери. Відповідно „офіційні (повні) назви Церков (на взір „назв держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць“, всі слова пишемо з великої літери: *Римо-Католицька Церква в Україні* (Термінологічний 2005: 81–82). Однак Правопис 2019 року з великої букви рекомендує писати лише перше слово таких назв: *Українська православна церква, Українська греко-католицька церква, Українська лютеранська церква, Римсько-католицька церква, Вірменська апостольська церква* (Правопис 2019: 60).

Отже, у підручниках з УМІ цієї групи збільшилася кількість лексики християнського змісту, з'явилися синонімічні ряди окремих лексем, почали з'являтися імена ключових постатей, пов'язаних з історією української церкви як частини української християнської культури, лексичний матеріал збагатився фразеологізмами. Поряд із християнським лексичним компонентом автори увели слова, що стосуються інших релігій, показавши їх сліди чи присутність в Україні, провівши таким чином своєрідний міжрелігійний лексичний діалог.

В обраних для аналізу посібниках високого рівня християнський компонент присутній доволі по-різному. До прикладу, в „Яблуці“ (Синчак 2015), окрім поодиноких слів та виразів, християнський компонент зосереджено в об'ємніших інформативних текстах та вправах, наприклад, про доктора богослов'я – Ендрю Квілана (Синчак 2015: 12, 276), інтерв'ю з греко-католицьким священиком Максимом Маурітссоном (Синчак 2015: 21). Серед розповідей, що мають стосунок до християнства, – історія української щедрівки „Щедрик“ (Синчак 2015: 113, 233).

Лексику, пов'язану з християнством, у підручнику використано також в темі про релігійні забобони: *4 грудня (Введення в храм Пресвятої Богородиці) дівчатам не можна першим заходити у чужий дім і загалом їм у цей день не бажано ходити в гості* (Синчак 2015: 133) та пісні: *Мене ж Бог боронить від хибних думок, Зі Львова я ані на крок* (Синчак 2015: 60).

Окрім текстів та вправ, у підручнику О. Синчак є додатки, серед яких „Орфографія“. У ньому авторка подала деякі правила написання великої літери у певних категоріях слів, серед яких ті, що стосуються християнства. Вони потрапили у такі групи: назви організацій – *Андріївська церква, Софійський собор*, назви свят – *Великдень, Різдво*, родові назви міфологічних істот: *ангел* (Синчак 2015: 276). Такий додаток є дуже корисним,

але у ньому знаходимо відповіді не на усі питання у стосунку до християнської лексики, що виникають при вивченні УМІ.

В підручнику „Автостопом по Україні“ – цікавій та захопливій пригоді молодого німецького науковця Україною, християнський компонент представлений меншою мірою і показує християнство як частину культури, вірувань та звичаїв українців. До прикладу, у тексті повісті герой звертає увагу на ікону невідомого йому святого, яким виявляється святий Миколай (Палінська 2014в: 22), або ж у діалогах героїв прочитуємо інтерес до пам'яток Києва: *Лавра, Софійський собор* (Палінська 2014в: 38), які обов'язково потрібно відвідати. Відповідну лексику з тексту використано і у вправах підручника (Палінська, Качала 2014б: 45, 75).

В посібнику „Наука і техніка в сучасному світі“ також можна знайти християнський компонент. В одному з текстів автори подали інформацію про алегоричне значення солі в Біблії – *«сіль землі» в Новому Заповіті* (Наука 2012: 61) та дали пояснення *Новий Заповіт – збірник 27 книг, що є основою християнської доктрини (4 Євангелія, Дії апостолів, 21 лист-послання та Об'явлення); виник у 1-2 столітті в середовищі перших християнських громад. Разом зі Старим Заповітом входить до складу Біблії* (Наука 2012: 59). У підручнику відчутна присутність єврейської релігії в культурній спадщині українців та діалогу з нею протягом століть, що відображено у текстах: *синагога, єврейська сецесія, єврейський цвинтар* (Наука 2012: 150–151).

Отже, в останній групі підручників з УМІ християнський компонент присутній різною мірою. У підручнику „Яблуко“ він сконцентрований в об'ємних текстах відповідної складності, а в двох інших його подано спорадично, радше як фон чи акцент для культурознавчої чи наукової інформації. Правопис християнських термінів тримає тему відкритою.

Детальний аналіз підручників з УМІ дав змогу з'ясувати, що автори вводять у них християнський компонент поступово. Склад та кількість лексичного матеріалу цієї тематики у підручниках відповідає вимогам щодо рівнів володіння мовою. В результаті аналізу дванадцяти підручників було виявлено, що християнський компонент найбільшою мірою представлено ілюстративним матеріалом – світлинами, малюнками, ілюстраціями. Лексичний матеріал вводиться поступово, у підручниках початкового та базового рівня це окремі лексеми, що позначають основні назви та поняття, що відіграють роль у житті та світогляді звичайних українців.

У підручниках рубіжного та середнього рівня християнський компонент дещо розширюється. В текстах християнської тематики автори подають фразеологію, розширюють синонімічні ряди основних понять, поданих у підручниках, вводять лексику та термінологію

на позначення конфесійного різноманіття українських християнських церков. Важливо зазначити, що в усіх підручниках цих рівнів автори вводять лексику на позначення понять інших світових релігій, що показує присутність їх на релігійній карті України. Християнським компонентом підручників рубіжного, середнього, а також високого рівня вже є не лише лексеми, словосполучення, фразеологізми, а цілі тексти.

Наявність лексичного матеріалу у текстах християнського змісту в підручниках з УМІ засвідчує та підтверджує те, що християнство є невід'ємною частиною української культури загалом та важливою частиною життя українців. Це дає підстави стверджувати, що така лексика має місце у підручниках з УМІ, адже це частина розповіді про себе. Більше того, автори намагаються не просто показати нашу християнську приналежність, а й вибудувати діалог з іншими релігіями, що були чи є на території сучасної України.

Аналіз досліджуваного у підручниках християнського компонента дає змогу стверджувати, що він має підстави бути введеним у його культурологічну нішу з кількох причин:

- Україна – християнська держава з понад тисячолітньою християнською традицією;
- становлення та розвиток української мови тісно пов'язані з християнізацією та поширенням перекладів священних книг, а також закріпленням та розповсюдженням нових лексичних одиниць, призначених для обслуговування потреб християнської церкви, церковних обрядів;
- Українська Церква завжди відігравала важливу роль у збереженні та розвитку української мови як у часи її заборон, так і в часи її „свободи“. Прогресивне українське духовенство розуміло важливість мови як одного зі стовпів української ідентичності, як коду до розуміння української душевності та духовності, який з покоління в покоління передавався з піснею, молитвою. Ціла когорта українських церковників в Україні, за кордоном чи в заслання працювали або й віддали життя для того, аби зберегти та довести право української мови на існування. Нерідко церква була ініціатором видання підручників з української мови та створення шкіл для вивчення української мови;
- спадок, який залишила в українській культурі Церква, навряд чи можна оминати, адже це сотні святинь, численні обряди, свята, що нерозривно пов'язані з українськими християнськими традиціями;
- наша українська література просякнута біблійними християнськими символами;
- велика частина населення України називають себе християнами.

Отже, присутність християнського компонента в підручниках з УМІ є логічною та природно показує й розширює мовну картину світу українців у такого роду виданнях.

Література:

Антонів 2012: Антонів, О., Л. Паучок. Українська мова для іноземців. Модульний курс: навч. посібн. Київ: Фірма „ІНКОС“, 2012.

Бурак 2015: Бурак, М. Яблуко: підручник з української мови як іноземної (базовий рівень). Львів: Видавництво УКУ, 2015.

Бурак 2017: Бурак, М. „Яблуко“: підручник з української мови як іноземної (базовий рівень). Вид. 2-ге, випр. Львів: Видавництво УКУ, 2017.

Загальноевропейські 2003: Загальноевропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Левінт, 2003.

Ключ 2020: Ключ до України: міста і люди: підручник з української мови як іноземної (рівні B2 – C1) / [Ірина Ключковська, Оксана Горда, Оксана Трумко, Наталія Мартинишин, Галина Темник]. Львів: Колір ПРО, 2020, Ч. 1.

Мазурик 2015: Мазурик, Д. Українська мова для іноземців. Крок за кроком. Харків: Фоліо, 2015.

Мандрівка 2012: Мандрівка Україною: навчальний посібник з української мови як іноземної (рівень B2) / Ірина Ключковська, Олеся Палінська, Ольга Пташник, Оксана Туркевич, Богдан Сиванич, Галина Шміло. Львів: „Дон Боско“, 2012.

Місто 2013: Місто Лева. Навчальний посібник з української мови для чужоземних студентів. Рівень В 2 / Г. Бойко, О. Качала, А. Моторний, О. Палінська, І. Юзвяк. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013.

Мистецтво 2014: Мистецтво створення споруд: навчальний посібник з української мови для студентів-іноземців технічних вишів спеціальності „Архітектура“ і „Будівництво“ (рівень B1 – B2) / Г. Бойко, О. Качала, А. Моторний, О. Палінська, Л. Харчук, за ред. І. Карого. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014.

Наука 2012: Наука і техніка в сучасному світі: збірник науково-популярних текстів та навчальних завдань для студентів-іноземців технічних вишів / Г. Бойко, І. Васишин, Т. Гроховська, О. Качала, А. Моторний, І. Юзвяк, за ред. І. Карого. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012.

Палінська 2011: Палінська, О., О. Туркевич. Крок 1. Українська мова як іноземна. Елементарний / основний рівень A1 – A2. Львів: Артос, 2011.

Палінська 2014: Палінська, О., О. Туркевич. Крок 1. Українська мова як іноземна. Елементарний / основний рівень A1 – A2 (2-е видання). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014.

Палінська 2014а: Палінська, О. Крок-2 (Українська мова як іноземна). Львів: „Дон Боско“, 2014.

Палінська 2014б: Палінська, О., О. Качала. Автостопом по Україні. Українська мова як іноземна: Аудіокнига з вправами. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014.

Палінська 2014в: Палінська, О. Автостопом по Україні. Аудіокнига. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014.

Синчак 2015: Синчак, О. “Яблуко”: підручник з української мови як іноземної (вищий рівень). Львів: Видавництво УКУ, 2015, 360.

Стандартизовані 2020: Стандартизовані вимоги: Рівні володіння українською мовою як іноземною А1 – С2. Зразки сертифікаційних завдань: посібник / Данута Мазурик, Олександра Антонів, Олена Синчак, Галина Бойко. Київ: Фірма „ІНКОС“, 2020.

Термінологічно 2005: Термінологічно-правописний поради́ник для богословів та редакторів богословських текстів для видань Українського Католицького Університету. Гол. ред. Михайло Петрович. Над виданням працювали: Олександра Антонів, Ганна Дидик, Галина Наконечна, Лілія Петрович, Мирослава Прихода, Катерина Свідзинська. Львів, 2005. 01.03.2020 [°]<http://poradnyk.ucu.edu.ua/orthography/capital-letter/>[°].

Український 2019: Український правопис, 2019. 01.03.2020 [°]<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>[°].

Український 1993: Український правопис. 4-е видання, виправлене й доповнене. Київ: Наукова думка, 1993.

Інформація про автора:

Ольга Сорока – кандидат філологічних наук, наукова співробітниця Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка»

E-mail: OlhaBSoroka@gmail.com